

DE ROL VAN OPVOEDINGSSTRATEGIEËN IN DE ASSOCIATIE TUSSEN KIL-EMOTIELOZE TREKKEN EN ANTISOCIAAL GEDRAG IN KINDEREN

Cursusnaam	Bachelorthesis Pedagogische Wetenschappen
Cursuscode	200600042
Studenten	Jesse de Klein, S3796299 Esther Brouwer, S3764990 Lieke Meijerink, S3803910 Karolien Verhoek, S3796825
Werkgroepnummer	16 C
Docent	Bart Brouns
Datum	11 juni 2012

Universiteit Utrecht

Abstract

Doel: Het doel van dit onderzoek is meer inzicht verkrijgen in de associatie tussen opvoedingsstrategieën van ouders en de mate van kil emotieloze trekken van kinderen op het externaliserende probleemgedrag dat kinderen laten zien. In deze studie is onderzocht of er een interactie-effect bestaat tussen opvoedingsstrategieën van ouders en kil-emotieloze trekken van kinderen op externaliserend probleemgedrag. Dit is onderzocht voor zowel jongens als meisjes. **Methode:** Een groep van 458 kinderen in de leeftijd van 10 tot 13 jaar (244 meisjes en 214 jongens), geselecteerd uit de normale populatie hebben vragenlijsten ingevuld over de opvoedingsstrategieën die hun ouders hanteren (SOG), een vragenlijst die de mate van kil-emotieloze trekken bij deze kinderen meet (YPI) en een vragenlijst die het externaliserende probleemgedrag bij deze kinderen meet (SDQ). Met behulp van een ANCOVA zijn interactie-effecten onderzocht die eventueel door middel van bivariate correlatie verder zijn geëxploreerd. **Resultaten:** Er zijn geen interactie-effecten gevonden tussen positieve en negatieve opvoedingsstrategieën die ouders hanteren en de mate van kil-emotieloze trekken van kinderen op externaliserend probleemgedrag. Wel is er een marginaal interactie-effect gevonden tussen positieve opvoedingsstrategieën van ouders en kil-emotieloze trekken bij jongens op externaliserend probleemgedrag. Uit de vervolgstest bleek dat minder positieve opvoedingsstrategieën van de ouders geassocieerd worden met meer externaliserend probleemgedrag van jongens met een lage mate van kil-emotieloze trekken, in tegenstelling tot jongens met een hoge mate van kil-emotieloze trekken **Conclusie:** Er zijn in de populatie uit de gemeenschap geen interactie-effecten gevonden tussen kil-emotieloze trekken en opvoedingsstrategieën op externaliserend probleemgedrag van kinderen.

Er is een groot aantal risicofactoren dat wordt geassocieerd met het ontstaan van agressief en antisociaal gedrag. Deze risicofactoren bevatten zowel karaktertrekken van het kind, zoals temperament of neuropsychologische tekorten, als omgevingskenmerken, zoals familie disfunctioneren of opvoedingsstrategieën (Frick & White, 2008). Er is nog weinig onderzoek gedaan naar de interactie tussen de aanwezigheid van specifieke karaktertrekken bij kinderen (met name kil-emotieloze trekken) en de opvoedingsstrategieën die ouders hanteren op antisociaal gedrag. Doel van deze studie is het onderzoeken van dit interactie-effect.

Kil-emotieloze karaktertrekken worden als belangrijke indicatoren van het ontstaan en voortduren van antisociaal gedrag gezien (Christian, Frick, Hill, Tyler, & Frazer, 1997; Frick, O'Brien, Wootton, & McBurnett, 1994). Mensen met kil-emotieloze trekken kennen geen schuldgevoel, hebben een beperkt vertoon van emoties en zijn niet empathisch (Christian et al., 1997; Frick et al., 1994). Kinderen met kil-emotieloze trekken hebben de neiging meer sensatie en avontuur te zoeken (Frick et al., 2003), zijn minder gevoelig voor signalen van straf in een beloning gerichte benadering (Frick et al., 2003; Loney, Frick, Clements, Ellis, & Kerlin, 2003) en zijn minder gevoelig voor bedreigende en emotioneel beangstigende stimuli (Blair, 1999; Loney et al., 2003). De aanwezigheid van deze kil-emotieloze trekken maakt het waarschijnlijker dat een kind meer tegen de normen van ouders en de maatschappij in gaat en de rechten van anderen schendt (Wootton, Frick, Shelton, & Silverthorn, 1997). Dit duidt op een mogelijk interactie-effect

tussen de opvoedingsstrategieën die ouders hanteren en de aanwezigheid van kil-emotieloze trekken op het ontstaan van antisociaal gedrag.

Een tweede oorzaak van het ontstaan en in stand houden van antisociaal gedrag kan volgens onderzoek liggen in de opvoedingsstrategieën die de ouders van antisociale jongeren hanteren. Opvoedingsstrategieën worden in de meeste causale theorieën als kritisch voor de ontwikkeling van antisociaal gedrag gezien (Patterson, Reid, & Dishion, 1992). Onderzoek wijst uit dat er een associatie tussen ineffectieve opvoedingsstrategieën van ouders en de ontwikkeling van antisociaal gedrag bestaat (Frick, 1994; Loeber & Stouthamer-Loeber, 1986; Stormshak, Bierman, McMahon, & Lengua, 2000). Een gebrek aan betrokkenheid van ouders, monitoring en toezicht houden en een strenge en inconsistente discipline zijn opvoedingsstrategieën die het meest geassocieerd worden met antisociaal gedrag (Frick, 1994; Loeber & Stouthamer-Loeber, 1986). Daarnaast worden straffende strategieën en fysieke agressie gerelateerd aan de aanwezigheid van oppositiekonformiteit en agressief gedrag (Danforth, Barkley, & Stokes, 1991; Stormshak et al., 2000).

Volgens Patterson (1982) bestaat er juist een bi-directionele relatie tussen de ouder- en kindeigenschappen in het verklaren van antisociaal gedrag. Als ouders niet consistent zijn in het bekrachtigen van gewenst gedrag zal het kind dwingend gedrag blijven gebruiken in steeds ergere zin. Pro-sociaal gedrag wordt door een harde en inconsistente discipline juist uitgedoofd. Het agressieve en oppositionele gedrag van het kind leidt er op zijn beurt weer toe dat een consistente discipline voor ouders moeilijker te handhaven is, positieve opvoedingsstrategieën neemt hierdoor af. Het agressieve en oppositionele gedrag bekrachtigt daardoor weer harde, dwingende en inconsistente opvoedingsstrategieën. Zo ontstaat een vicieuze cirkel waar in zowel het gedrag van ouders als het gedrag van het kind elkaar steeds negatief bekrachtigt (Patterson, 1982).

Uit verschillende onderzoeken is gebleken dat het effect van negatieve opvoedingsstrategieën wordt gematigd door de aanwezigheid van kil-emotieloze trekken (Hipwell et al., 2007; Oxford, Cavell, & Hughes, 2003; Wootton et al., 1997). Uit onderzoek van Wootton et al. (1997) is gebleken dat opvoedingsstrategieën en kil-emotieloze trekken een interactie laten zien bij het voorspellen van de ontwikkeling van antisociaal gedrag. Bij kinderen met kil-emotieloze trekken zou de ontwikkeling van antisociaal gedrag relatief onafhankelijk van de opvoedingsstrategieën verlopen. Bij kinderen zonder kil-emotieloze trekken is de ontwikkeling van antisociaal gedrag juist wel gerelateerd aan de gehanteerde opvoedingsstrategieën. Kinderen met kil-emotieloze trekken hebben waarschijnlijk een unieke motivatie en affectieve stijl die hen minder responsief voor opvoedingsstrategieën maakt (Kochanska, 1991). De mate van kil-emotieloze trekken lijkt van invloed te zijn op de associatie tussen opvoedingsstrategieën en externaliserend probleemgedrag.

Het onderzoek van Wootton et al. (1997) is gedeeltelijk gerepliceerd door Oxford et al. (2003). Uit dit onderzoek bleek opnieuw dat opvoedingsstrategieën en kil-emotieloze trekken een interactie laten zien bij het voorspellen van de ontwikkeling van antisociaal gedrag. Deze interactie werd alleen gevonden wanneer de aanwezigheid van kil-emotieloze trekken werd vastgesteld op een continue schaal en het probleemgedrag werd beoordeeld door leeftijdgenoten en leraren (Oxford et al., 2003).

In de studie van Hipwell et al. (2007) zijn er weinig verschillen in sekse gevonden in effecten van opvoedingsstrategieën en kil-emotieloze trekken op probleemgedrag. Chang, Olson, Sameroff, en Sexton (2011) wezen wel uit dat de ontwikkeling van antisociaal gedrag mogelijk bij jongens anders verloopt dan bij meisjes. Warme responsiviteit van ouders en lichamelijk straffen hebben een significant indirect effect op het antisociale gedrag van jongens. Warme responsiviteit vermindert het antisociale gedrag en lichamelijk straffen leidt juist tot meer antisociaal gedrag. Dit effect wordt niet gevonden voor meisjes (Chang et al., 2011). Kerig en Stellweg (2010) vonden daarnaast verschillen in sekse wat betreft de mate van kil-emotieloze trekken en van externaliserend probleemgedrag. Jongens bleken over meer kil-emotieloze trekken te beschikken en scoorden hoger op agressie dan meisjes. Deze bevindingen suggereren echter niet dat er een verschillend interactie-effect tussen kil-emotieloze trekken en opvoedingsstrategieën op antisociaal gedrag bestaat voor jongens en voor meisjes.

Op basis van eerder onderzoek blijkt dat er een mogelijke interactie bestaat tussen de aanwezigheid van kil-emotieloze trekken en de gehanteerde opvoedingsstrategieën van ouders en het effect hiervan op antisociaal gedrag. Het doel van dit onderzoek is de interactie tussen kil-emotieloze trekken en opvoedingsstrategieën verder uit te diepen middels de volgende vraagstelling: Is er een interactie-effect tussen positieve en negatieve opvoedingsstrategieën van ouders en kil-emotieloze trekken van kinderen op externaliserend probleemgedrag.

De unieke motivatie en affectieve stijl van kinderen met kil-emotieloze trekken leiden waarschijnlijk tot een relatieve ongevoeligheid voor de gehanteerde opvoedingsstrategieën (Kochanska, 1991; Lykken, 1995). Kinderen die geen kil-emotieloze trekken hebben zijn meer beïnvloedbaar door inadequate omgevingsomstandigheden. Ineffectieve opvoedingsstrategieën (inconsistent, harde en straffende discipline, weinig betrokkenheid van ouders bij hun kind) zijn daarom sterker gerelateerd aan antisociaal gedrag bij kinderen zonder kil-emotieloze trekken dan bij kinderen met een hoge mate van kil-emotieloze trekken (Lykken, 1995). Er wordt daarom een interactie-effect tussen kil-emotieloze trekken en opvoedingsstrategieën verwacht op het externaliserend probleemgedrag van kinderen. Verwacht wordt dat exploratie van de interactie-effecten uitwijst dat er geen relatie is tussen opvoedingsstrategieën en externaliserend probleemgedrag voor kinderen met een hoge mate van kil-emotieloze trekken. Bij kinderen met een lage

mate van kil-emotieloze trekken wordt daarentegen wel een relatie verwacht tussen opvoedingsstrategieën en externaliserend probleemgedrag.

Deze studie zal anders dan in de andere studies gebruik maken van een onderzoeksgroep uit de gemeenschap in plaats van een klinische onderzoeksgroep. Dit maakt het onderzoek mogelijk breder toepasbaar.

Methode

Proefpersonen

De onderzoekers hebben groepen 7 en 8 van 18 basisscholen, verspreid over een aantal provincies in Nederland, benaderd om mee te doen aan het onderzoek. In totaal zijn er 494 kinderen gevraagd. Het aantal uitvallers betrof 36 kinderen (7.3 %), waarvan 22 wegens weigering deelname, 3 wegens alternatieve taken en 11 wegens ziekte of bezoek aan een orthodontist. Er hebben 244 meisjes (53.3 %) en 214 jongens (46.7 %) met een overwegend Nederlandse nationaliteit (95.2 %) deelgenomen aan het onderzoek. De leeftijd van kinderen betrof 10 tot en met 13 jaar (jongens $M = 11.90$, $SD = 0.59$, meisjes $M = 11.80$, $SD = 0.59$).

Instrumenten

Onder de kinderen zijn zelfrapportagevragenlijsten afgenomen die de verschillende constructen uit de onderzoeksvraag meten, deze worden bepaald op basis van som-scores. De betrouwbaarheid van de vragenlijsten is berekend vanuit de verkregen data. *Youth Psychopathic Traits Inventory – Child Version (YPI-CV)*

De YPI-CV maakt gebruik van een vierpuntsschaal (1 = klopt helemaal niet, 4 = klopt helemaal). De YPI-CV werd beoordeeld als een veelbelovend instrument met een goede validiteit voor zowel jongens als meisjes van 9-12 jaar uit de generale populatie (Van Baardewijk et al., 2008). De kil-emotieloze trekken zijn bepaald met de schaal kil-emotieloos (items 2, 8, 12, 17, 21, 23, 25, 28, 35, 36, 39, 44, 45, 48, 49) van de YPI-CV (Andershed, Kerr, Stattin & Levander, 2002). In deze steekproef is voor deze schaal een goede betrouwbaarheid gemeten ($\alpha = .83$).

Schaal voor ouderlijk gedrag (SOG)

Voor het bepalen van de toegepaste opvoedingsstrategieën is gebruik gemaakt van de SOG (Van Leeuwen & Vermulst, 2004), bestaande uit de subschalen positief ouderlijk gedrag (items: 1, 6, 11, 13, 16, 17, 19, 21), regels (items: 2, 9, 18, 23, 24), straffen (items: 3, 7, 12, 20), hard straffen (items: 5, 8, 14, 22, 25) en belonen (items: 4, 10, 15). De SOG maakt gebruik van een kindrapportage van de aanwezigheid van opvoedingsstrategieën bij de ouder die geassocieerd worden met delinquentie en externaliserend probleemgedrag. Er zijn twee SOG vragenlijsten ingevuld, één voor het opvoedingsgedrag van vader en één voor het opvoedingsgedrag van moeder. De vragenlijst

bestaat uit 25 items die allen gebruikt worden voor het in kaart brengen van de toegepaste opvoedingsstrategieën. De SOG maakt gebruik van een vijfpuntsschaal (1 = nooit, 5 = altijd). Onderzoek van Van Leeuwen en Vermulst (2004) naar de SOG vragenlijsten toonde een positieve correlatie tussen ineffektieve opvoedingsstrategieën en externaliserend probleemgedrag aan, wat een ondersteuning vormt voor de constructvaliditeit van de SOG (Van Leeuwen & Vermulst, 2004). Voor deze analyse zijn de positieve opvoedingsstrategieën (de schalen 'positief opvoeden', 'regels' en 'belonen') voor moeder en vader samengevoegd. Voor deze samengevoegde schaal is er een hoge betrouwbaarheid gemeten ($\alpha = .94$). Hetzelfde is gedaan voor de negatieve opvoedingsstrategieën (de schalen 'straffen' en 'hard straffen') van moeder en vader. Hiervoor werd ook een goede betrouwbaarheid gemeten ($\alpha = .91$).

Strengths and Difficulties Questionnaire (SDQ)

Het externaliserend probleemgedrag is gemeten met behulp van de SDQ (Goodman, 1994) door middel van de subschalen hyperactiviteit/aandachtstekort (items: 2, 10, 15, 21, 25), problemen met leeftijdsgenoten (items: 1, 4, 9, 17, 20) en gedragsproblemen (items: 5, 7, 12, 18, 22). De SDQ is gebruikt om kinderen met een hoog risico op psychosociale problemen te signaleren. De SDQ maakt gebruik van een driepuntsschaal (0 = niet waar, 2 = zeker waar). De SDQ werd beoordeeld als een goed valide instrument om psychosociale problemen te signaleren bij kinderen en adolescenten in een normale populatie (Muris, Meesters, & Van den Berg, 2003). Voor deze steekproef is voor de SDQ echter een onvoldoende betrouwbaarheid gemeten ($\alpha = .43$).

Missende waarden

Van de verkregen dataset bestond gemiddeld 2 % van de schalen en categorische demografische items uit missende waarden (maximum 7 %). Little's (Little, 1988) MCAR t-test op alle 29 schalen en demografische items gaf aan dat er sprake was van een missing completely at random (MCAR) patroon ($\chi^2 (N = 458, df = 1872) = 1951.89, p = .097$). Deze missende waarden werden geïmputeerd op schaalniveau, gebruik makend van expectation maximization (EM; Dempster, Laird, & Rubin, 1977) met alle schalen en categorische demografische items als predictoren.

Procedure

De onderzoekers hebben individueel contact gezocht met het hoofd van een basisschool in de buurt van hun woonplaats en gevraagd om toestemming voor het onderzoek op de betreffende basisschool. Vervolgens hebben de leerkrachten van de verschillende klassen ervoor gezorgd dat iedere ouder een informatie/toestemmingsbrief ontving, dan wel persoonlijk dan wel per mail, waarmee ouders eventueel bezwaar aan konden tekenen tegen de deelname van hun kind aan het onderzoek. Iedere onderzoeker heeft indi-

vidueel bij één school de vragenlijsten afgenomen na een korte instructie te hebben gegeven, waarin tevens de anonimiteit is benadrukt. De respondenten vulden de vragenlijsten in een klaslokaal, maar individueel in en hadden de gelegenheid vragen te stellen aan de onderzoeker. De vereiste tijdsbesteding voor de dataverzameling betrof maximaal vijftig minuten.

Statistische analyses

De groepen zijn aan de hand van een aantal variabelen beschreven. Deze variabelen zijn: het aantal jongens en meisjes, de kil-emotieloze trekken, de opvoedingsstrategieën en het externaliserend probleemgedrag. Met behulp van een t-toets is bepaald of de gemiddelden voor jongens en voor meisjes van de verschillende variabelen significant van elkaar verschillen.

De onafhankelijke variabelen betreffen sekse en kil-emotieloze trekken. Kil-emotieloze trekken zijn categorisch bepaald door de 25 % hoogste en 25 % laagste scores op de constructen te selecteren. De afhankelijke variabele is externaliserend probleemgedrag van de kinderen, dit is een continue variabele. De covariaat opvoedingsstrategieën wordt onderverdeeld in positieve en negatieve opvoedingsstrategieën, dit is een continue variabele.

Met behulp van een analyse van de covariantie (ANCOVA) is bepaald of er significante interactie-effecten bestaan tussen de onafhankelijke variabelen sekse en kil-emotieloze trekken en opvoedingsstrategieën van ouders op het externaliserend probleemgedrag van de kinderen. Bij gevonden significante interactie-effecten, zijn vervolgtests gedaan op de interacterende variabelen door middel van ANCOVA's of bivariate correlaties.

Resultaten

Beschrijvende statistiek

Om sekseverschillen te onderzoeken zijn t-tests uitgevoerd voor de variabelen externaliserend probleemgedrag, positieve opvoedingsstrategieën, negatieve opvoedingsstrategieën en kil-emotieloze trekken. In Tabel 1 worden de sekse specifieke (jongens $n = 214$, meisjes $n = 244$) beschrijvende statistieken en de relevante toetsen van het onderzoek weergegeven.

Tabel 1

Sekseverschillen in Externaliserend Probleemgedrag, Positieve en Negatieve Opvoedingsstrategieën van Ouders en Kil-emotieloze Trekken

	Jongens		Meisjes		<i>t</i>	<i>df</i>	ρ
	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>			
Externaliserend probleemgedrag	8.61	4.25	6.91	3.76	4.50	455	<.001
Positieve opvoedingsstrategieën	109.60	20.76	112.37	20.77	-1.42	451	.157
Negatieve opvoedingsstrategieën	33.74	10.29	31.91	9.92	1.92	451	.056
Kil-emotieloze trekken	26.50	6.85	21.02	4.52	9.94	456	<.001

Jongens laten significant meer externaliserend probleemgedrag zien dan meisjes, $t(455) = 4.50$, $\rho < .001$, en hebben significant meer kil-emotieloze trekken, $t(456) = 9.94$, $\rho < .001$. Er is geen significant verschil tussen jongens en meisjes wat betreft zowel de positieve opvoedingsstrategieën, $t(451) = -1.42$, $\rho = .157$, als de negatieve opvoedingsstrategieën, $t(451) = 1.92$, $\rho = .056$, die ouders hanteren.

Toetsende statistiek

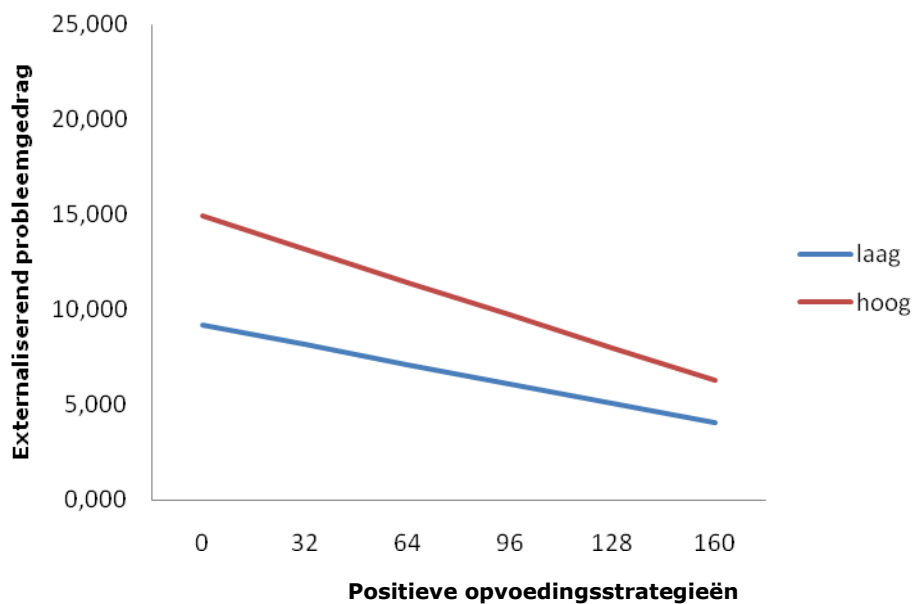
Met behulp van een analyse van de covariantie (ANCOVA) is bepaald of er significante hoofdeffecten en/of interactie-effecten bestaan tussen de twee onafhankelijke variabelen, sekse en kil-emotieloze trekken, en de afhankelijke variabele externaliserend probleemgedrag, voor de covariaten positieve opvoedingsstrategieën (Tabel 2 en Figuur 1 en 2) en negatieve opvoedingsstrategieën (Tabel 3 en Figuur 3 en 4).

De resultaten in Tabel 2 tonen geen significant interactie-effect tussen positieve opvoedingsstrategieën en kil-emotieloze trekken op externaliserend probleemgedrag bij meisjes, $F(1, 119) = 0.52$, $\rho = .471$. Bij jongens is er een marginaal significant interactie-effect gemeten, $F(1, 101) = 3.38$, $\rho = .069$ (Figuur 2). Er zijn geen significante hoofdeffecten van kil-emotieloze trekken op externaliserend probleemgedrag gevonden voor zowel jongens, $F(1, 101) = 1.24$, $\rho = .269$, als meisjes, $F(1, 119) = 2.79$, $\rho = .097$. Er zijn echter wel significante hoofdeffecten gevonden van positieve opvoedingsstrategieën bij zowel jongens, $F(1, 101) = 10.22$, $\rho = .002$, als meisjes, $F(1, 119) = 8.10$, $\rho = .005$.

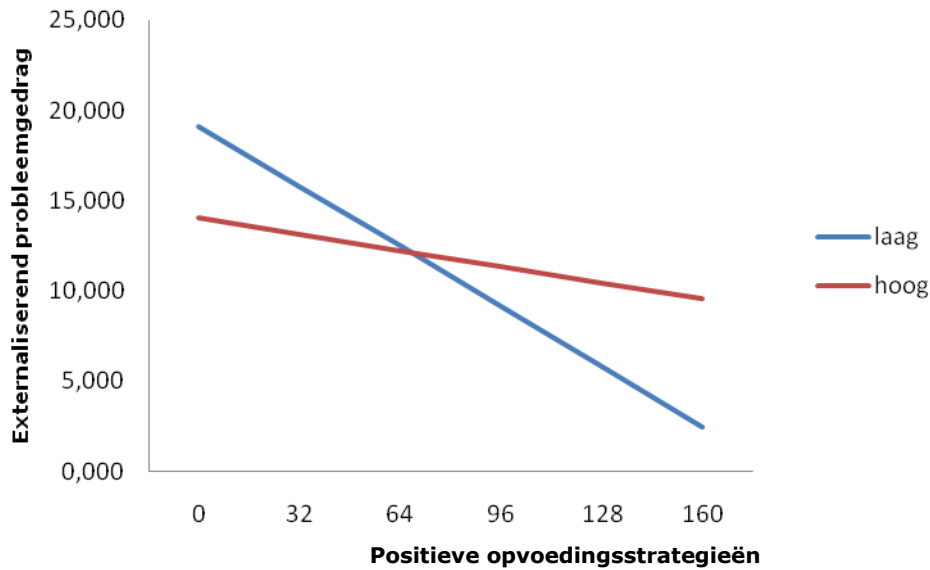
Tabel 2

Hoofd- en Interactie-effecten tussen Positieve Opvoedingsstrategieën en Kil-emotieloze Trekken op Externaliserend Probleemgedrag van Jongens en Meisjes

	Jongens			Meisjes		
	<i>df</i>	<i>F</i>	<i>p</i>	<i>df</i>	<i>F</i>	<i>p</i>
Kil-emotieloze trekken	1	1.24	.269	1	2.79	.097
Positieve opvoedingsstrategieën	1	10.22	.002	1	8.10	.005
Kil-emotieloze trekken * Positieve opvoedingsstrategieën	1	3.38	.069	1	0.52	.471

Figuur 1: ANCOVA tussen Positieve Opvoedingsstrategieën van Ouders en Hoge en Lage Kil-emotieloze Trekken bij Meisjes op Externaliserend Probleemgedrag

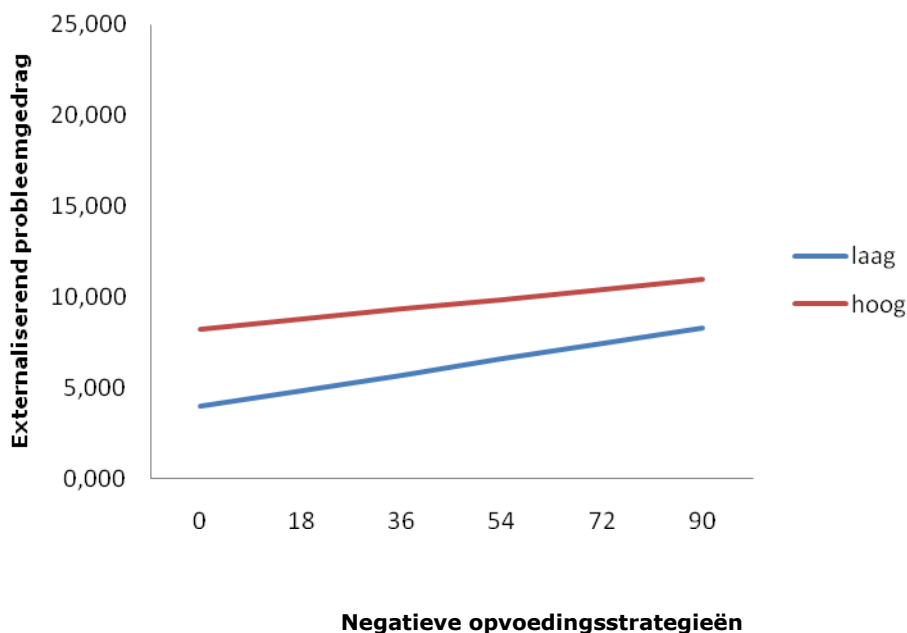
Figuur 2: ANCOVA tussen Positieve Opvoedingsstrategieën van Ouders en Hoge en Lage Kil-emotieloze Trekken bij Jongens op Externaliserend Probleemgedrag

De resultaten in Tabel 3 tonen geen significante interactie-effecten tussen negatieve opvoedingsstrategieën en kil-emotieloze trekken op externaliserend probleemgedrag voor zowel jongens, $F(1, 101) = 0.73, p = .395$, als meisjes, $F(1, 119) = 0.07, p = .786$. Er zijn wel significante hoofdeffecten gevonden van kil-emotieloze trekken voor zowel jongens, $F(1, 101) = 4.64, p = .034$, als meisjes, $F(1, 119) = 4.05, p = .046$. Daarnaast is er een significant hoofdeffect gevonden van negatieve opvoedingsstrategieën voor jongens, $F(1, 101) = 13.10, p < .001$, maar niet voor meisjes, $F(1, 119) = 1.54, p = .217$.

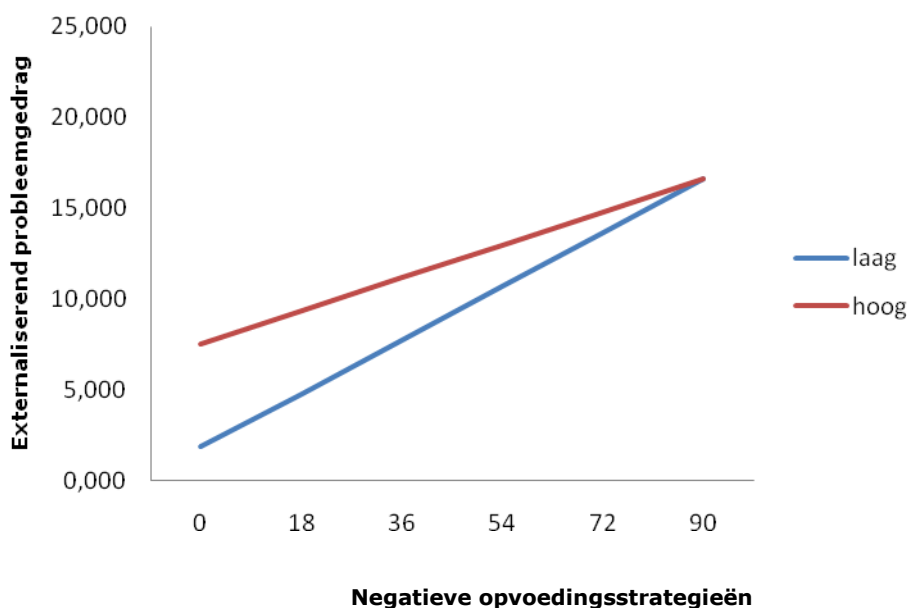
Tabel 3

Hoofd- en Interactie-effecten tussen Negatieve Opvoedingsstrategieën en Kil-emotieloze Trekken op Externaliserend Probleemgedrag van Jongens en Meisjes

	Jongens			Meisjes		
	df	F	ρ	df	F	ρ
Kil-emotieloze trekken	1	4.64	.034	1	4.05	.046
Negatieve opvoedingsstrategieën	1	13.10	<.001	1	1.54	.217
Kil-emotieloze trekken * Negatieve opvoedingsstrategieën	1	0.73	.395	1	0.07	.786

Figuur 3: ANOVA tussen Negatieve Opvoedingsstrategieën van Ouders en Hoge en Lage Kil-emotieloze Trekken van Meisjes op Externaliserend Probleemgedrag.

Figuur 4: ANCOVA tussen Negatieve Opvoedingsstrategieën en Hoge en Lage Kil-emotieloze Trekken bij Jongens op Externaliserend Probleemgedrag.

Het marginaal significante interactie-effect tussen positieve opvoedingsstrategieën en kil-emotieloze trekken op externaliserend probleemgedrag van jongens is nader onderzocht met behulp van bivariate correlaties. De resultaten (Tabel 4) tonen een significante negatieve correlatie aan tussen positieve opvoedingsstrategieën en externaliserend probleemgedrag voor jongens met een lage mate van kil-emotieloze trekken, $r(49) =$

-.45, $p = .001$, en geen significante correlatie voor jongens met een hoge mate van kil-emotieloze trekken, $r(56) = -.15$, $p = .287$. Dit betekent dat minder positieve opvoedingsstrategieën van de ouders geassocieerd worden met meer externaliserend probleemgedrag van jongens met een lage mate van kil-emotieloze trekken, in tegenstelling tot jongens met een hoge mate van kil-emotieloze trekken.

Tabel 4

Pearson Correlaties tussen Positieve Opvoedingsstrategieën van Ouders en Externaliserend Probleemgedrag van Jongens met een Lage en Hoge Mate van Kil-emotieloze Trekken

	<i>r</i>	<i>n</i>	<i>p</i>
Lage kil-emotieloze trekken	-.45	49	.001
Hoge kil-emotieloze trekken	-.15	56	.287

Discussie

Deze studie onderzocht of er interactie-effecten tussen opvoedingsstrategieën van ouders en kil-emotieloze trekken van kinderen op externaliserend probleemgedrag bestaan. Er is nog weinig onderzoek verricht naar een dergelijk interactie-effect. Daarnaast is deze studie uniek doordat het een onderzoek betreft in de normale bevolking, in plaats van in een klinische populatie.

De resultaten van dit onderzoek komen grotendeels niet overeen met de vooraf gestelde verwachtingen en ondersteunen eerder onderzoek van Wootton et al. (1997) en Oxford et al. (2003) niet. In deze onderzoeken is aangetoond dat er een interactie-effect bestaat tussen kil-emotieloze trekken en opvoedingsstrategieën op externaliserend probleemgedrag. In dit onderzoek is alleen een marginaal significant interactie-effect gevonden tussen kil-emotieloze trekken en positieve opvoedingsstrategieën bij jongens. Bij jongens met een lage mate van kil-emotieloze trekken, waarbij minder positieve opvoedingsstrategieën door ouders worden gebruikt, bestaat een associatie met meer externaliserend probleemgedrag. Dit geldt niet voor jongens met een hoge mate van kil-emotieloze trekken. Dit komt overeen met de vooraf gestelde verwachtingen en ondersteunt eerder onderzoek van Kochanska (1991) en Lykken (1995), waarin een relatieve ongevoeligheid voor gehanteerde opvoedingsstrategieën werd gevonden bij kinderen met een hoge mate van kil-emotieloze trekken. Dit interactie-effect tussen kil-emotieloze en positieve opvoedingsstrategieën werd niet gevonden voor meisjes. Dit is mogelijk te verklaren door het feit dat er nog maar weinig onderzoek is verricht naar meisjes met kil-

emotieloze trekken. Daarbij uiten meisjes mogelijk kil-emotieloze trekken anders als jongens. Ook werden er geen significante interactie-effecten gevonden tussen kil-emotieloze trekken en negatieve opvoedingsstrategieën voor zowel jongens als meisjes. Dit komt niet overeen met de gestelde verwachtingen. Enkele studies wijzen uit dat erfelijke componenten een rol spelen in het ontstaan en het ontwikkelen van externaliserend probleemgedrag (Wicks-Nelson & Israel, p.215-217, 2009; Hawes, Dadds, Frost, & Hasking, 2011). Dit is een mogelijke verklaring voor de afwezige interactie-effecten in deze studie. Verder onderzoek naar factoren die samenhangen met het ontstaan en ontwikkelen van externaliserend probleemgedrag is nodig.

De resultaten suggereren dat de associatie tussen externaliserend probleemgedrag en kil-emotieloze trekken van jongens anders is bij positieve dan bij negatieve opvoedingsstrategieën. Er is een hoofdeffect gevonden van zowel negatieve als van positieve opvoedingsstrategieën op externaliserend probleemgedrag van jongens. Van kil-emotieloze trekken is een hoofdeffect gevonden gecorrigeerd voor negatieve opvoedingsstrategieën, maar niet gecorrigeerd voor positieve opvoedingsstrategieën. Mogelijk interfereren kil-emotieloze trekken meer met positieve opvoedingsstrategieën dan met negatieve opvoedingsstrategieën. Vanuit de bestudeerde literatuur zijn geen aanwijzingen gevonden om deze verschillen te verwachten. Mogelijk draagt het feit dat er een steekproef is onderzocht uit de normale bevolking in plaats van een klinische populatie hieraan bij. Het is aannemelijk dat zowel kil-emotieloze trekken, als externaliserend probleemgedrag, als negatieve opvoedingsstrategieën in mindere mate voorkomen in een populatie uit de gemeenschap. Mogelijk zijn de scores van de onderzochte kinderen te weinig extreem op deze variabelen om de hypothese daadwerkelijk te kunnen verifiëren. Vervolgonderzoek naar deze bevindingen wordt aanbevolen.

Onderzoek van Chang et al. (2011) wijst uit dat warme responsiviteit van ouders en lichamelijk straffen een significant indirect effect hebben op het antisociale gedrag van jongens. Dit effect is niet gevonden voor meisjes. Mogelijk hebben opvoedingsstrategieën minder effect op antisociaal gedrag van meisjes en is daarom geen interactie-effect gevonden tussen opvoedingsstrategieën en kil-emotieloze trekken op externaliserend probleemgedrag van meisjes. Daarnaast is gebleken dat de meisjes in dit onderzoek significant minder kil-emotieloze trekken en minder externaliserend probleemgedrag laten zien dan jongens. Dit ondersteunt eerder onderzoek van Kerig en Stellwagen (2010). Mogelijk is dit een verklaring voor het ontbreken van een interactie-effect bij meisjes.

Het feit dat dit onderzoek is verricht binnen een populatie uit de normale bevolking maakt de resultaten uniek en beter te generaliseren. De respondenten zijn echter niet random gekozen, waardoor de uitkomsten mogelijk minder betrouwbaar en generaliseerbaar zijn, wat aanvullend onderzoek noodzakelijk maakt om de resultaten te kunnen generaliseren. Een andere grote beperking die onderzoek bij deze populatie met zich

meebrengt, is dat aangenomen kan worden dat er in mindere mate sprake zal zijn van externaliserend probleemgedrag, kil-emotieloze trekken en negatieve opvoedingsstrategieën. Interactie-effecten zullen hierdoor mogelijk minder snel aangetoond kunnen worden.

Een andere belangrijke beperking van dit onderzoek is de betrouwbaarheid van de SDQ, waarmee externaliserend probleemgedrag gemeten is. Deze is als onvoldoende beoordeeld. Mogelijk toont dit aan dat externaliserend probleemgedrag niet goed geoperationaliseerd is en zijn de uitkomsten van dit onderzoek minder betrouwbaar.

In dit onderzoek zijn specifieke grenzen voor een hoge en lage mate van kil-emotieloze trekken gehanteerd (de 25% hoogste en laagste scores). Mogelijk zijn de 25% hoogste scores geen goede afspiegeling van een daadwerkelijk hoge mate van kil-emotieloze trekken. Daarnaast heeft het feit dat er toestemming moest worden gevraagd aan ouders er mogelijk toe geleid dat er sprake was van differentiële uitval. Ouders die negatieve opvoedingsstrategieën hanteren zijn mogelijk minder bereid hun kind aan een onderzoek dat over opvoeding gaat te laten deelnemen.

De vragenlijsten zijn alleen door het kind ingevuld. Ouders, leeftijdsgenoten en leerkrachten zijn in dit onderzoek buiten beschouwing gelaten. Hierdoor is mogelijk een eenzijdig beeld ontstaan dat wellicht niet geheel objectief is. Tot slot hebben de kinderen meerdere vragenlijsten achter elkaar ingevuld, wat mogelijk leidde tot vermoeidheid en/of desinteresse. De betrouwbaarheid van de resultaten is hierdoor mogelijk afgenomen.

Uit dit onderzoek bleek dat er geen interactie-effecten gevonden zijn tussen kil-emotieloze trekken en opvoedingsstrategieën op externaliserend probleemgedrag van kinderen. Vervolgonderzoek naar dit onderwerp wordt aangeraden middels een grotere steekproef van zowel de normale bevolking als de klinische populatie. Ouders, leerkrachten en leeftijdsgenoten kunnen worden betrokken in het onderzoek om een meer objectief beeld te verkrijgen. Daarnaast kan er kan gesteld worden dat er meer onderzoek nodig is naar de effecten van opvoedingsstrategieën op meisjes met kil-emotieloze trekken, omdat er ook na dit onderzoek nog veel onduidelijkheid over heerst. Er dient meer inzicht verkregen te worden in de risicofactoren van het ontwikkelen van externaliserend probleemgedrag bij deze subpopulatie. Daarnaast wordt aangeraden om bij vervolgonderzoek kritisch te kijken naar de grenzen van een hoge en lage mate van kil-emotieloze trekken. De associatie tussen opvoedingsstrategieën en externaliserend probleemgedrag bij kinderen een hoge mate van kil-emotieloze trekken kan zo nauwkeuriger bepaald worden. Ook is het van belang om bij vervolgonderzoek het externaliserend probleemgedrag middels een ander instrument te meten, zodat dit construct betrouwbaar gemeten kan worden wat ten goede zal komen aan de betrouwbaarheid van de uiteindelijke resultaten.

Literatuur

- Andershed, H., Kerr, M., Stattin, H., & Levander, S. (2002). Psychopathic traits in non-referred youths: Initial test of a new assessment tool. In E. Blaauw, J.M. Philippa, K.C.M.P. Ferrenschild, & B. van Lodensteijn (Eds.), *Psychopaths: Current international perspectives* (pp. 131-158). The Hague: Elsevier.
- Baardewijk, van, Y., Stegge, H., Andershed, H., Thomaes, S., Scholte, E., & Vermeiren, R. (2008). Measuring psychopathic traits in children through self-report. The development of the Youth Psychopathic traits Inventory – Child Version. *International Journal of Law and Psychiatry*, *31*, 199-209.
- Blair, R. J. R. (1999). Responsiveness to distress cues in the child with psychopathic tendencies. *Personality and Individual Differences*, *27*, 135-145.
- Chang, H., Olson, S.L., Sameroff, A.J., & Sexton, H.R. (2011). Child effortful control as a mediator of parenting practices on externalizing behavior: evidence for a sex-differentiated pathway across the transition from preschool to school. *Journal of Abnormal Child Psychology*, *39*, 71-81.
- Christian, R. E., Frick, P. J., Hill, N. L., Tyler, L., & Frazer, D. R. (1997). Psychopathy and conduct problems in children: II. Implications for subtyping children with conduct problems. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, *36*, 233-241.
- Danforth, J. S., Barkley, R. A., & Stokes, T. F. (1991). Observations of parent-child interactions with hyperactive children: Research and clinical implications, *Clinical Psychology Review*, *11*, 703-727.
- Dempster, A., Laird, N., & Rubin, D. (1977). Maximum likelihood from incomplete data via the EM algorithm. *Journal of the Royal Statistical Society*, *39*, 1-38.
- Frick, P. J. (1994). Family dysfunction and the disruptive behavior disorders: A review of recent empirical findings. In T. H. Ollendick & R. J. Prinz (Eds.), *Advances in clinical child psychology* (pp. 203-222). New York: Plenum.
- Frick, P. J., Cornell, A. H., Bodin, S. D., Dane, H. A., Barry, C. T., & Loney, B. R. (2003). Callous-unemotional traits and developmental pathways to severe conduct problems. *Developmental Psychology*, *39*, 246-260.
- Frick, P. J., O'Brien, B. S., Wootton, J. M., & McBurnett, K. (1994). Psychopathy and conduct problems in children. *Journal of Abnormal Psychology*, *103*, 700-707.
- Frick, P. J. & White, S. F. (2008). Research Review: The importance of callous-unemotional traits for developmental models of aggressive and antisocial behavior, *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, *49*, 359-375.
- Goodman, R. (1994). A modified version of the Rutter parent questionnaire including items on children's strengths: a research note. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, *35*, 1483-1494.

- Hawes, D.J., Dadds, M.R., Frost, A.D.J., & Hasking, P.A. (2011). Do childhood callous-unemotional traits drive change in parenting practices? *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology, 40* (4), 507-518. doi: 10.1080/15374416.2011.581624
- Hipwell, A., Keenan, K., Kasza, K., Loeber, R., Stouthamer-Loeber, M., & Bean, T. (2007). Reciprocal influences between girls' conduct problems and depression, and parental punishment and warmth: A six year prospective analysis. *Journal of Abnormal Child Psychology, 36*, 663-677.
- Hipwell, A. E., Pardini, D. A., Loeber, R., Sembower, M., Keenan, K., & Stouthamer-Loeber, M. (2007). Callous-unemotional behaviors in young girls. Shared and unique effects relative to conduct problem. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology, 36*, 293-304.
- Kerig, P.K. & Stellwegen, K.K. (2010). Roles of callous-unemotional traits, narcissism, and machiavellianism in childhood aggression. *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment, 32*, 343 - 352. doi: 10.1007/s10862-009-9168-7
- Kochanska, G. (1991). Socialization and temperament in the development of guilt and conscience. *Child Development, 62*, 1379-1392.
- Leeuwen, van, K.G. & Vermulst, A.A. (2004). Some psychometric properties of the Ghent Parental Behavior Scale. *European Journal of Psychological Assessment, 20* (4), 283-298.
- Little, R. (1988). A test of missing completely at random for multivariate data with missing values. *Journal of the American Statistical Association, 83*, 1198-1202.
- Loeber, R. & Stouthamer-Loeber, M. (1986). Family factors as correlates and predictors of juvenile conduct problems and delinquency. In M. Tonry & N. Morris (Eds.), *Crime and justice* (Vol. 7, pp. 29-149). Chicago: University of Chicago Press.
- Loney, B. R., Frick, P. J., Clements, C. B., Ellis, M. L., & Kerlin, K. (2003). Callous-unemotional traits, impulsivity, and emotional processing in antisocial adolescents. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology, 32*, 66-80.
- Lykken, D.T. (1995). *The antisocial personalities*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Muris, P., Meesters, C., & Berg, van den, F. (2003). The Strengths and Difficulties Questionnaire (SDQ), Further evidence for its reliability and validity in a community sample of Dutch children and adolescents. *European Child & Adolescent Psychiatry, 12* (1), 1-8. doi:10.1007/s00787-003-0298-2
- Oxford, M., Cavell, T. A., & Hughes, J. N. (2003). Callous-unemotional traits moderate the relation between ineffective parenting and child externalizing problems: A partial replication and extension. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology, 32*, 577-585.
- Patterson, G. R. (1982). *Coercive family process*. Eugene, OR: Castalia.

- Patterson, G. R., Reid, J. B., & Dishion, T. J. (1992). *Antisocial boys*. Eugene, OR: Castalia.
- Stormshak, E. A., Bierman, K. L., McMahon, R. J., & Lengua, L. J. (2000). Parenting practices and child disruptive behavior problems in early elementary school, *Journal of Clinical Child Psychology* 29, 17-29.
- Wicks-Nelson, R. & Israel, A.C. (2009). *Abnormal child and adolescent psychology*. Pearson Education International, New Jersey, 7th edition.
- Wootton, J. M., Frick, P. J., Shelton, K. K., & Silverthorn, P. (1997). Ineffective parenting and childhood conduct problems: The moderating role of callous-unemotional traits. *Journal of Consulting and Clinical Psychology* 65, 301-308.